
ЖАРУК І.В.,
магістр економіки, пошукач
кафедри зв'язків із громадськістю,
психології та педагогіки,
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»,
м. Київ

КОНФЛІКТОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ – СКЛADOVA ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВНЗ

У статті висвітлено історичні аспекти формування компетентнісного підходу, сформульовано поняття конфліктологічна компетентність викладача ВНЗ.

Ключові слова: вища освіта в Україні, Болонська декларація, компетентнісний підхід, ключові компетентності педагога, професійна компетентність, конфліктологічна компетентність викладача.

В статье проанализированы исторические аспекты формирования компетентностного подхода, сформулировано понятие конфликтологическая компетентность преподавателя.

Ключевые слова: высшее образование на Украине, Болонская декларация, компетентностный подход, ключевые компетентности, профессиональная компетентность, конфликтологическая компетентность преподавателя.

The article shows the forming of high school teacher's professional conflictological competency features.

Key words : Hight Education in Ukraine, Bolonian Declaration, competency approach, teacher's key competences, teacher's professional conflictological competency features.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Швидка зміна умов життя обумовлює активні пошуки нових підходів до підготовки фахівців, здатних працювати в цьому столітті. Україна зобов'язалась узгодити освітню політику відповідно до вимог Болонського декларації. У сучасній Україні освіта «базується на національній ідеї вищої освіти, зміст якої полягає у збереженні та примноженні національних освітніх традицій. Вища освіта покликана виховувати справжнього громадянина України, для якого потреба у фундаментальних знаннях та у підвищенні загальноосвітнього й професійного рівня асоціюється із зміцненням своєї держави» [1, с. 361]. Формування майбутнього фахівця неможливе без формування його професійної компетентності. На наш розсуд, одним із ймовірних шляхів вирішення зазначеної проблеми є впровадження у навчально-виховний процес у ВНЗ інноваційних педагогічних технологій на основі компетентнісного підходу.

Виклад основного матеріалу. Видатний російський дослідник І. О. Зіміння виділяє три основні етапи становлення компетентнісного підходу в освіті [2, с. 34 - 42] (переклад з російської тут та надалі наш – І. Ж.). Перший етап (1960-1970 рр.) характеризується введенням у науковий апарат категорії «компетенція» і створенням передумов розмежування понять «компетенція» і «компетентність», вводиться поняття «комунікативна компетентність» (Д. Хаймс). На другому етапі (1970-1990 рр.) – відбувалася розробка змісту поняття «соціальні компетенції/компетентності» [3, с. 253]. У визначеннях компетентності наявні такі ознаки: «готовність», «здатність», «відповідальність», «впевненість». Для різних видів діяльності науковці виокремлюють різні види компетентності. Наприклад, для мовної компетенції/компетентності Рада Європи (1990 р.) виділяє стратегічну, соціальну, соціолінгвістичному, мовну та на-

вчальну. На третьому етапі (поч. 90-х рр. XX ст.) – наукові розвідки з професійної компетентності стають предметом спеціального всебічного розгляду, особливо дослідження компетентності як наукової категорії щодо освіти.

Визначення компетентнісного підходу можна знайти і в законодавстві України. Так, у Наказі Міністерства науки і освіти України від 11.09.2007 р. №800 – зазначається, що «компетентнісний підхід – визначення й формування в учнів компетентностей, що дають можливість особистості ефективно брати участь у багатьох соціальних сферах і які роблять внесок у розвиток якості суспільства та особистого успіху» [4].

Основними поняттями, якими оперують, звертаючись до питань компетентнісного підходу в освіті є: «компетенція», «компетентність», «компетентний», «компетентності майбутнього фахівця», «ключові компетентності», «професійна компетентність». У сучасному тлумачному словнику за редакцією В. Бусела зазначається, що «компетенція – добра обізнаність у чомусь; коло повноважень певної організації, установи чи особи; загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях і здібностях, які набуті завдяки навчанню; компетентний – який має достатні знання в певній галузі, добре обізнаний, тямущий; ґрунтується на знанні, кваліфікований; має певні повноваження, повноправний, повновладний; компетентність – як здатність успішно відповідати на індивідуальні та соціальні потреби, діяти та виконувати поставлені завдання; бути компетентним – вміти мобілізувати в даній ситуації здобуті знання і досвід» [5, с.449]. Проте не всі науковці поділяють таку точку зору (таблиця 1).

У деяких дослідженнях західних науковців терміни «компетенція» та «компетентність» використовуються як синоніми – перша група [6], в деяких – чітко розмежовуються ці поняття – друга група [7] (таблиця 2).

Таблиця 1.

Основні елементи понять «компетенція» та «компетентність» у визначеннях деяких вітчизняних та російських науковців.

Прізвище	Компетенція	Компетентність
В. Бусел	добра обізнаність у чомусь, коло повноважень особи	здатність виконувати завдання
Г. Данилова	відсутнє визначення	здатність приймати рішення і нести відповідальність за їх реалізацію
Г. Селевко	можливість справлятися із завданнями	готовність до діяльності, що базується на досвіді
Н. Сирятов	відсутнє визначення	сукупність індивідуальних здатностей, необхідних для реалізації професійних функцій
А. Урбанович	сукупність якостей особистості, необхідних для продуктивної діяльності	відсутнє визначення
А. Хуторської	готовність виконувати завдання	володіння компетенцією й ставлення до предмета діяльності
С. Шишов	загальна здатність, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях	відсутнє визначення
В. Ягупов	відсутнє визначення	підготовленість до здійснення певної професійної діяльності

У педагогічній літературі варіантів компетентностей як освітніх результатів можна спрогнозувати безліч. Так Дж. Равен побудував модель компетентностей із 143 елементів, що робить її застосування проблематичним [6, с. 112].]. Тому поняття «ключові компетентності», запроваджене трохи згодом, є цілком слушним, адже воно охоплює загальні, базові компетентності. Отже «...ключові компетентності становлять основний набір найзагальніших понять, які мають бути деталізованими в комплекс знань, умінь, навичок, цінностей та відносин за навчальним галузями та життєвими сферами учнів... оскільки компетентності є невід’ємною складовою особистості...» [4].

У дослідженнях сучасного українського науковця О. Пометун зазначається, що система компетентностей в освіті складається із таких груп [8, с. 67]:

ключові компетентності – міжпредметні компетентності, що визначаються як здатність людини здійснювати складні, поліфункціональні види діяльності, ефективно розв’язуючи проблеми;

загально-галузеві компетентності – це ті, що їх набуває студент упродовж засвоєння змісту освітньої галузі на всіх щаблях навчання;

предметні компетентності – такі, що формуються у студента упродовж вивчення того чи іншого предмету на всіх курсах (рис. 1).

Таблиця 2.
Зарубіжні науковці про «компетенцію» та «компетентність».

Прізвище науковця	Поняття «компетенція»	Поняття «компетентність»
Перша група		
Дж. Равен	здатність людини, що необхідна для виконання конкретної дії в певній галузі діяльності	
Друга група		
Е. Шорт (E. Short); Р.Уайт (R. W. White)	наявність у людини певних якостей і станів, що, зазвичай, не гарантують їй можливості їхнього практичного застосування	специфічна межа (міра), якою може володіти будь-хто на основі відповідних компетенцій
А. Бермус (A. Bermus)		системна єдність, що інтегрує особистісні, наочні, інструментальні (зокрема комунікативні) особливості та компоненти

За документами Ради Європи виділено такі види ключових компетентностей: полікультурна, інформаційна, соціальна, політична, комунікативна, загальнокультурна, пізнавально-інтелектуальна, підприємницька, побутова (переклад з англійської тут і далі наш І. Ж) [9, с. 1]. У робочій програмі Європейської Комісії «Ключові компетентності для навчання протягом життя. Європейська довідкова система», визначено вісім груп (domains) клю-

чових компетентностей, а також перелік провідних трьох категорій: знань (knowledge), вмінь (skills) і цінностей (attitudes). До переліку груп ключових компетентностей відносять: спілкування рідною мовою; спілкування іноземною мовою; математичні знання та базові знання науки й технологій; компетентність у цифрових технологіях; уміння навчатися; міжособистісна та громадянська компетентність; підприємництво; культурний рівень [9, с. 7-8].

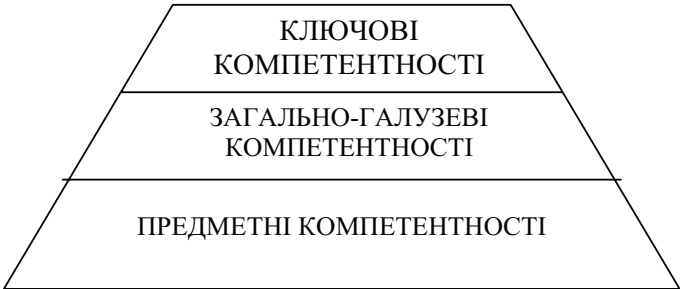

Рис. 1.
Система компетентностей в освіті за О. Пометун.

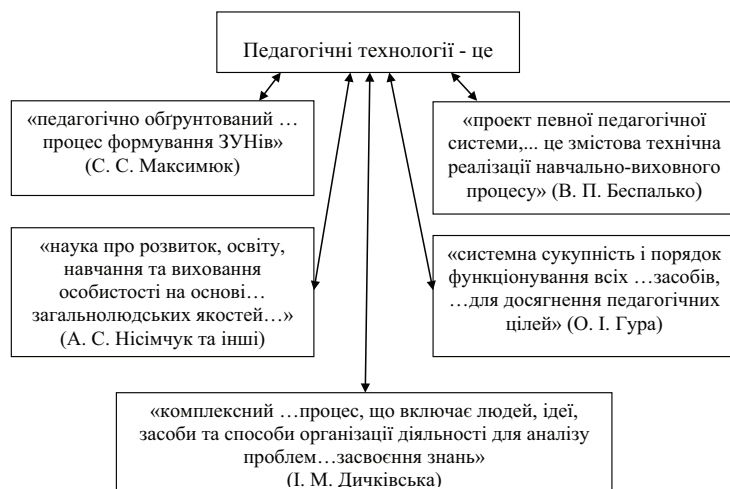

Рис. 2.
Основні аспекти педагогічних технологій.

У доповіді Європейської Комісії «Ключові компетентності – планування навчальних програм» зазначаються такі компетентностей вчителів (викладачів): вміння самостійно навчатися; вміння аналізувати свою діяльність; вміння вести дослідницьку роботу; набуття культури навчання протягом життя; вміння критично оцінювати свої методи; вміння злагоджено працювати у колективі [10, с. 2].

Професор М. М. Фіцула вважає, що сьогодення ставить такі основні вимоги до сучасного фахівця як «високий рівень професіоналізму..., інноваційний характер та гнучкість мислення;... володіння однією із іноземних мов; знання комп'ютерної техніки тощо» [11, с. 44].

Реалізувати наведені вище вимоги неможливо без упровадження певних педагогічних технологій. Академіком С. Гончаренком «педагогічна технологія» визначається як «системний метод створення, застосування й визначення всього процесу навчання..., з урахуванням технічних і людських ресурсів..., який ставить своїм завданням оптимізацію освіти», та як «галузь застосування системи наукових принципів до програмування процесу на-

вчання... з орієнтацією на детальні цілі навчання, які допускають їх оцінювання» [11, с. 331]. Існують й інші підходи (рис. 2).

Термін «педагогічна технологія» з'явився в освіті порівняно недавно. Загострення питання про сутність, структуру та джерела розвитку освітньої технології відбулося у 30-ті роки ХХ ст., коли в США розпочалася технологічна революція в освіті. Трансформація терміну – від «технології в освіті» до «технології освіти» – відповідає зміні його змісту, який охоплює чотири періоди. Перший період (40-і – сер. 50-х років ХХ ст.): із упровадженням у навчальний процес технічних засобів, з'являється термін «технологія в освіті». У наступні роки цей термін модифікувався у «педагогічні технології». Другий період (сер. 50-60-х рр. в ХХ ст.): у тлумаченні терміну «педагогічна технологія» визначилося два напрями: «технічні засоби у навчанні», «технологія навчання» або «технологія навчального процесу». Третій період (70-ті роки ХХ ст.): технології навчання розглядаються як розроблення та застосування принципів оптимізації на основі нових досягнень науки та техніки. Четвертий період (від

сер. 80-х років XX ст.): створюються комп'ютерні лабораторії та дисплейні класи [13, с. 32].

В освітній практиці поняття «педагогічна технологія» використовується на трьох рівнях: загальнопедагогічному, предметно-методичному, локальному (модульному) [13, с. 35]. Серед великої кількості сучасних педагогічних технологій можна виділити певні групи: структурно-логічні, інтеграційні, ігрові, комп'ютерні, діалогові, тренінгові технології [8, с. 39-40]. Наразі у ВНЗ України використовуються такі технології навчання: модульне навчання; технологія дистанційного навчання; технологія самоосвіти; кредитно-модульна-рейтингова технологія та т. і. Упровадження низки сучасних педагогічних технологій у ВНЗ України має власні історичні етапи [14].

Конфліктологічна компетентність є однією із найважливіших характеристик професіоналізму викладача ВНЗ. Вона передбачає володіння інформацією щодо діапазону можливих стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях та вміння адекватно реалізувати ці стратегії у навчально-виховному процесі. У загальному розумінні соціальний конфлікт – «це процес визрівання, здійснення і подолання взаємних суперечностей, протидій, боротьби людей, їх груп і соціальних інститутів» [14, с. 418]. Деякі вчені ще й досі розглядають конфлікт тільки з точки зору його негативних ознак, тоді як розуміння конфлікту як елементу, що може об'єднувати, є однією з основ конфліктологічної компетентності. Отже конфліктологічна компетентність фахівця взагалі та викладача окрема може бути представлена двома рівнями. Перший рівень передбачає здатність бачити ознаки назрівання

конфлікту та запобігати його ескалації. Другий рівень – володіти методами мирного вирішення конфліктів, тобто, застосовувати адекватні прийоми посередництва.

Російські автори А. Анцупов, А. Шишлов конфліктологічну компетентність розглядають як вид соціально-психологічної компетентності, що має певні складові [16, с. 491].

Іншими дослідниками конфліктологічна компетентність визначається як вид професійної підготовки фахівця до виконання окремих трудових функцій у професійному конфліктогенному середовищі. Конфліктологічна компетенція визначається як сукупність конфліктологічних питань, розв'язання яких входить до обов'язків фахівця.

Конфліктологічна готовність трактується як готовність фахівця вирішувати професійні завдання, що містять суперечність [17]; вирішувати конфлікти у педагогічному процесі [18]. Науковці розуміють однаково «готовності до розв'язання конфлікту», однак у зміст практичного аспекту вносять різні складові. Так Г. М. Болтунова [18] виділяє такі три складові конфліктологічної готовності: бачення та розуміння конфлікту, вміння прогнозувати та оцінити наслідки конфлікту; володіння засобами діагностування, запобігання та використання конфліктів у виховних цілях.

Висновки. Конфліктологічну компетентність викладача ВНЗ можна визначити як здатність особи грамотно здійснювати свою професійну діяльність у ситуації, що містить реальну суперечність, та також як уміння спрямовувати посередництво на мінімізацію деструктивної сили конфлікту у навчально-виховному процесі ВНЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кремень В. Г. *Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати.* – К.: Грамота, 2005. – 448 с.
2. Зимняя И. А. *Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования* // *Высшее образование сегодня.* – 2003. – №5. – С.34-42.

3. Равен Дж. Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация. - М., 2002. - 253 с.
4. Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.09.2007 р. №800 «Про проведення дослідно-експериментальної роботи на базі загальноосвітньої школи I-III ступенів № 123 м. Харкова». - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/laws/MON_800_07.doc
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. - К. : Ірпін'я : ВТФ «Перун», 2001. - 1440 с.
6. Равен Д. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы / Пер. с англ. - М. : Когито-Центр, 1999. - 124 с.
7. White R.W. Motivation Reconsidered: The Concept of Competence // Psychological Review. - 1959. - № 66. - Р. 297-333.
8. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. - К.: К. І. С., 2004. - 112 с.
9. Key Competences for Lifelong Learning. A European Reference Framework. - Brussels : European Commission, 2004. - 20 p.
10. Education and Training 2010 Programme. Joint seminar Report. Cluster «Key Competences – Curriculum Development». -2008. - 6 p.
11. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : Навчальний посібник. - К. : Академвидав, 2006. - 352 с.
12. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. - К. : Либідь, 1997. - 376 с
13. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе. - М.: Знание, 1989. - 80 с.
14. 14. Голубева М. О., Бахтіярова Х. Ш. , Радченко М. І. Психолого-педагогічні аспекти підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних працівників (на прикладі Національного транспортного університету) // Наукові записки НаУКМА. Т. 123. - К. : ВПЦ НаУКМА, 2011. - С. 15-19
15. 15. Енциклопедія освіти / Акад. пед.. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. -К. : Юрінком Інтер, 2008. - 1040 с.
16. Анцупов А. Я., Шишов А. И. Конфликтология : Учебник для вузов. - М., 1999. - 551 с.
17. Демин В. А. Профессиональная компетентность специалиста: понятие и виды // Мониторинг образовательного процесса. - 2000. - № 4. - С. 35.
18. Болтунова Г. М. Формирование готовности учителя к разрешению конфликтных ситуаций в педагогическом процессе // Оптимизация и интенсификация педагогического процесса в вузе и школе: Межвуз. сб. науч. трудов. - Ишим, 1994. - С. 65 - 67.